RNI. MAHMUL02805/2010/33461
Interlink Research Analysis
IMPACT FACTOR 3.42
ISSN 0976-0377
Issue : XVII, Vol. II, Jan. 2018 To June 2018 | 51

लोकप्रशासनात जनसहभागाचे महत्त्व

डॉ. पी. व्ही. भुताळे
लोकप्रशासन विभाग,
श्री. गुरुबुध्दीस्वामी महाविद्यालय,
पूर्णा, जि. परभणी

8 Research Paper - P.A.

आज सगळीकडे विकास हाच शब्द मोठ्या प्रमाणात ऐकण्यात येतो आहे. देशाला स्वातंत्र्य मिळून सात दशकाचा काळ पूर्ण झाला. परंतू सामान्य माणासाचा सर्वांगिण विकास मात्र म्हणावा तेवढा झाला नाही. प्रत्येक राजकीय पक्ष सत्ता स्वार्थासाठी विकासाच्या गोष्टी करतो. सामान्यता स्वप्न दाखवतात मात्र प्रत्यक्षात खरा विकास मात्र केला जात नाही. विकास का होत नाही याच्या खज्या कारणांचा शोध घेण्याचा कुणीच प्रयत्न करीत नाहीत. लोकशाहीत जनता ही जागृत असावयास पाहिजे. भूलथापांना बळी न पडता चांगल्या लोकांच्या हाती राजकीय सत्ता द्यावी व जनताच प्रभावी जनसहभागातून विकास घडवून आणू शकते. म्हणून जनसहभाग हा प्रभावी विकासाची गुरुकिल्ली मानली जाते.

प्रशासनात जनसहभागाची संकल्पना ही तशी जुनीच आहे. ग्रिक या देशात नागरिक सभाद्वारे प्रशासकिय व राजकीय निर्णय घेत होते. ही एक प्रशासनात जनतेच्या सक्रियेतेचे आदर्श उदाहरण मानले जाते. आधूनिक काळात प्रशासकीय कार्य तत्परतेसाठी व प्रभावी विकास कार्यक्रम अंमलबजावणीसाठी जनसहभागावर भर दिला जात आहे. मागील ७० वर्षाच्या इतिहासात गरिब व महिलांच्या हितासाठी व कल्याणासाठी तयार करण्यात आलेल्या योजना, धोरण व कार्यक्रमांची अंमलबजावणी व परिणाम नोकरशाहीच्या अडथळ्यामुळे मिळाले नाही. म्हणून आजच्या काळात जनसहभागाला महत्त्व प्राप्त झाले आहे.

Co-ordinator
IQAC
PRINCIPAL
Scanned by CamScanner

जनसहभाग म्हणजे प्रशासकीय निर्णय निर्मिती, धोरणांची अंमलबजावणी, धोरणाला संमती देणे व धोरणाचे योग्य मूल्यमापन करणे या सर्व प्रक्रियेत जनतेची प्रत्यक्षात भागीदारी म्हणजे जनसहभाग होय.

सामान्य हिताच्या समस्या व विविध मुद्यावर नागरिकांना प्रवृत्त करण्याचा जाणिवपूर्वक व व्यवस्थीत केलेला प्रयत्न म्हणजे जनसहभाग होय. प्रशासनात जनसहभागास लोकशाहीचा पर्याय मानला जातो.

जनसहभागाचा उद्देश :-

१. एखाद्या विशिष्ट क्षेत्रामध्ये कार्यान्वित होणाऱ्या विकास व कल्याणकारी कार्याची सूचना सर्व सामान्यांपर्यंत पोहचविणे.

२. सर्व सामान्य व स्थानिक जनतेला आपल्या भावना व विचार मांडण्याचे माध्यम उपलब्ध करुन देणे.

३. विभिन्न समूह, संघटना आणि विविध माध्यमातून जनतेचा प्रत्यक्ष विकास विषयक कार्याशी संबंध निर्माण करणे.

४. सर्व सामान्य लोकांना त्यांच्या स्थानिक समस्येची जाणिव करुन देवून या समस्येच्या सोडवणूकी करीता प्रभावी चर्चेची संधी मिळवून देणे.

५. जनसहभागाचा उद्देश स्थानिक स्तरावरील समूहात नवीन नेतृत्वाची निर्मीती करण्याकरीता प्रेरणा देणे.

६. जनसहभागाचा उद्देश शासनावरील निर्भरता कमी करुन सर्व सामान्य जनतेत आत्म निर्भरता निर्माण करणे.

जनसहभागाची क्षेत्रे व भारत :-

जनसहभाग ही संकल्पना विकास प्रशासनाचे मुख्य तत्त्व समजले जाते. तेंव्हा जनसहभाग नेमक्या कोण कोणत्या क्षेत्रात अपेक्षीत असावा या करीता जनसहभागाची खालील क्षेत्रे भारताच्या दृष्टीने सांगता येवू शकतात.

१. जमीन व जलस्त्रोतांची वृध्दी २. सर्वव्यापी शिक्षण कार्यक्रम

३. आरोग्य कार्यक्रम ४. ग्रामीण विकास

५. गरिबी निर्मुलन ६. भ्रष्टाचार निर्मुलन

साधारणपणे भारतात या क्षेत्रात जनसहभागाची नितांत गरज आहे. या क्षेत्रात जनसहभाग प्रभावीपणे केला तर नक्कीच यांचा प्रभाव विकास कार्यावर होवू शकतो.

Co-ordinator
IQAC
Shri Guru Buddhiswami Mahavidyalaya

PRINCIPAL
Shri Guru Buddhiswami Mahavidyalaya
Purna (Jn.) Dist. Parbhani

Scanned by CamScanner

RNI. MAHMUL02805/2010/33461
Interlink Research Analysis
IMPACT FACTOR 3.42
ISSN 0976-0377
Issue : XVII, Vol. II, Jan. 2018 To June 2018 53

जनसहभागाच्या प्रगतीतील अडथळे :-

१. नोकरशाही यांत्रिकता २. जातीयता, गरिबी, निरक्षरता सारखी प्रतिकूल परिस्थिती

३. राजकीय हस्तक्षेप

१. प्रशासकीय भ्रष्टाचार ५. सहभागिय संस्कृतीचा अभाव

जनसहभाग वाढी करीता उपाय :-

१. सामान्य जनतेच्या समस्यांची माहिती करुन घेणे.
२. विकास विषयक कार्यक्रमात समन्वयावर अधिक भर देणे.
३. पारदर्शी प्रशासनाचे संचालन.
४. माहिती अधिकाराचा प्रभावी वापर.
५. जनतेच्या अपेक्षांची प्रभावी पूर्तता.
६. नोकरशाहीची मानसिकता वदलावी.

सारांश :-

समाजाचा प्रभावी विकास करण्यासाठी शासन, प्रशासन, स्वयंसेवी संघटना या बरोबरच प्रत्यक्ष जनतेचा सहभाग हा अत्यंत महत्त्वाचा आहे. जनसहभागा बाबत जनतादेखील उदासिन आहे. तेव्हा जनतेच्या दृष्टीकोनात देखील परिवर्तन होणे गरजेचे आहे. जनसहभागामुळे समाजात झालेले परिवर्तन म्हणजे जलसंवर्धनाची होणारी कार्य पाहता जनसहभाग हाच खरा विकासाचा मार्ग आहे. किंबहुना ती विकासाची गुरुकिल्ली आहे. असे म्हटल्यास चूक ठरत नाही.

संदर्भ सूची :-

१. नवलोक प्रशासन : डॉ. प्रिती पोहेकर
२. प्रशासनातील नवे विचार प्रवाह : प्रा. सत्तार
३. लोकप्रशासन : इंद्रजित कौर
४. लोकप्रशासन : सुरेंद्र कटारिया

Co-ordinator
IQAC

PRINCIPAL

17-18 (3) (b) 185

IMPACT FACTOR 6.10

ISSN 2229-4406

UGC Approved International Registered & Recognized Research Journal Related to Higher Education for all Subjects

URA

UNIVERSAL RESEARCH ANALYSIS

UGC APPROVED & PEER REVIEWED RESEARCH JOURNAL

Issue - XVI, Vol.X
Year - VIII (Half Yearly)
Mar. 2018 To Aug. 2018

Editorial Office :
'Gyandev-Parvati',
R-9/139/6-A-1,
Near Vishal School,
LIC Colony,
Pragati Nagar, Latur
Dist. Latur - 413531.
(Maharashtra), India.

Contact : 02382 -241913
9423346913 / 9503814000
9637935252 / 7276301000

Website
www.irasg.com

E-mail :
interlinkresearch@rediffmail.com
visiongroup1994@gmail.com
mbkamble2010@gmail.com

Publisher :
Jyotichandra Publication
Latur, Dist. Latur - 413531. (MS)

Price : ₹ 200/-

CHIEF EDITOR

Dr. Balaji G. Kamble
Head, Dept. of Economics,
Dr. Babasaheb Ambedkar Mahavidyalaya,
Latur, Dist. Latur(M.S.)India.

EXECUTIVE EDITORS

Dr. Rajendra R. Gavhale
Head, Dept. of Economics,
G. S. Mahavidyalaya,
Khamgaon, Dist. Buldhana

Dr. E. Siva Nagi Reddy
Director, National Instiitue
of Hospitality & Tourism Management,
Hyderabad (A.P.)

Dr. Yu Takamine
Professor, Fafulty of Law & Letters,
University of Ryukyas,
Okinawa, (Japan).

Prashant Kshirsagar
Dept. of Marathi,
Vasant Mahavidyalaya
Kaij, Dist. Beed (M.S.)

Dr. D. Raja Reddy
Chairman, International Neuro Surjery Association,
Banjara Hill, Hayderabad (A.P.)

Dr. A. H. Jamadar
Chairman, BOS Hindi,SRTMUN &
Head, Dept. of Hindi, BKD
College,Chakur, Dist. Latur (M.S.)

Dr. Shaikh Moinoddin G.
Dept. of Commerce,
Lal Bahadur Shastri College,
Dharmabad, Dist. Nanded(M. S.)

Scott A. Venezia
Director, School of Business,
Ensenada Campus,
California, (U.S.A.)

DEPUTY-EDITOR

Dr. N. G. Mali
Head, Dept. of Geography,
M. B. College,
Latur,Dist. Latur.(M.S.)

Dr. Babasaheb M. Gore
Principal,
Smt. S.D.D.M.College
Latur, Dist. Latur (M.S.)

CO-EDITORS

Dr. V.J. Vilegave
Head, Dept. of P.A.,
Shri. Guru Buddhiswami College,
Purna, Dist. Parbhani (M.S.)

Dr. S.B. Wadekar
Dept. of Dairy Science,
Adarsh College,
Hingoli, Dist. Hingoli.(M.S.)

Dr. Omshiva V. Ligade
Head, Dept. of History
Shivjagruti College, Nalegaon,
Dist. Latur. (M.S.)

Dr. Shivanand M. Giri
Dept. of Marathi,
Bhai Kishanrao Deshmukh College,
Chakur Dist. Latur.(M.S.)

Co-ordinator
IQAC

PRINCIPAL
Shri Guru Buddhiswami Mahavidyalaya
Purna (Jn.) Dist.Parbhani